

MAGYAR JOGÁSZEGYLETI ÉRTEKEZÉSEK.

Szerkeszti: Dr. Szladits Károly, a Magyar Jogászegylet titkára.

M
55 163
273
OSZK

US HÓ.

273. SZ.

XXXV. KÖTET 1. FÜZET.

FAYER LÁSZLÓ EMLÉKEZETE.

A MAGYAR JOGÁSZEGYLETNEK 1907. ÉVI ÁPRILIS HÓ 14-ÉN TARTOTT
ÜNNEPI ÜLÉSÉN ELŐADTA

DR. BALOGH JENŐ
EGYETEMI TANÁR.

BUDAPEST.

1907.

Ara 30 fillér.

A Magyar Jogászegyleti Értekezések, július és augusztus kivételével, minden hó elején jelennek meg. — Az értekezéseket a Magyar Jogászegylet tagjai tagilletményül kapják.

A Magyar Jogászegylet igazgató választmányának tagjai:

Elnök:	<i>Dr. Favrik Béla</i> curiai tanácselnök;
alelnökök:	<i>Dr. Beck Hugo</i> curiai bíró; <i>Dr. Vécsey Tamás</i> egyetemi tanár; <i>Dr. Környey Ede</i> ügyvéd; <i>Dr. Nagy Dezső</i> ügyvéd, orsz. képviselő; <i>Dr. Székely Ferencz</i> koronaügyész;
titkárok:	<i>Dr. Szladits Károly</i> kir. törvényszéki bíró; <i>Dr. Illés József</i> kir. törvényszéki bíró, egyetemi magántanár; <i>Dr. Baumgarten Nándor</i> ügyvéd, egyetemi magántanár; <i>Dr. Lengyel Aurél</i> törvényszéki aljegyző;
ügyész:	<i>Dr. Kenedi Géza</i> ügyvéd;
pénztárnok:	<i>Dr. Vámosy Károly</i> ügyvéd;
könyvtárnok:	<i>Dr. Meszlény Artur</i> kir. albíró.

A magánjogi bizottság elnöke: *Dr. Vécsey Tamás.*
A büntetőjogi bizottság elnöke: *Zsitvay Leó.*

Budapesti választmányi tagok:

<i>Dr. Almási Antal</i> kir. albíró;	<i>Dr. Lévy Béla</i> ügyvéd;
<i>Dr. Balás Elemér</i> kir. ügyész;	<i>Dr. Magyary Géza</i> egyetemi tanár;
<i>Dr. Balog Arnold</i> ügyvéd;	<i>Dr. Márkus Dezső</i> kir. táblai bíró;
<i>Dr. Balogh Jenő</i> egyetemi tanár;	<i>Dr. Nagy Ferencz</i> egyetemi tanár;
<i>Dr. Barna Ignác</i> kir. táblai bíró;	<i>Nagy Ödön</i> ny. keresk. és váltó-törvényszéki elnök;
<i>Dr. Baumgarten Izidor</i> koronaügyész-helyettes;	<i>Dr. Neuman Armin</i> ügyvéd, egyet. rk. tanár;
<i>Dr. Chorin Ferencz</i> főrendiházi tag;	<i>Oberschall Adolf</i> v. b. t. t., a kir. curia elnöke;
<i>Dr. Concha Győző</i> egyetemi tanár;	<i>Dr. Pap József</i> a budapesti ügyvédi kamara titkára, egyetemi rk. tanár;
<i>Dr. Dárday Sándor</i> az állami számvevőszék alelnöke;	<i>Dr. Plósz Sándor</i> v. b. t. t., egyetemi tanár;
<i>Décsey Zsigmond</i> curiai tanácselnök;	<i>Dr. Polner Ödön</i> kir. táblai bíró, egyetemi rk. tanár;
<i>Dr. Doleschall Alfréd</i> kir. táblai bíró, egyetemi rk. tanár;	<i>Dr. Reichard Zsigmond</i> kir. táblai bíró;
<i>Dr. Fodor Armin</i> kir. táblai bíró;	<i>Rickl Gyula</i> min. tanácsos;
<i>Dr. Friedmann Bernát</i> ügyvéd;	<i>Dr. Schwarz Gusztáv</i> egyetemi tanár;
<i>Dr. Gaár Vilmos</i> törvényszéki bíró;	<i>Dr. Szivák Imre</i> a budapesti ügyvédi kamara elnöke;
<i>Dr. Grosschmid Béni</i> egyetemi tanár;	<i>Dr. Tarnai János</i> curiai bíró;
<i>Dr. Gruber Lajos</i> kir. ügyész;	<i>Dr. Tőry Gusztáv</i> államtitkár;
<i>Dr. Heil Fausztin</i> közigazgatási bíró;	<i>Vargha Ferencz</i> koronaügyész-helyettes;
<i>Hérics-Tóth János</i> curiai tanácselnök;	<i>Dr. Vámbéry Rusztem</i> kir. ügyész, egyet. magántanár;
<i>Hodossy Imre</i> ügyvéd;	<i>Dr. Wlassics Gyula</i> v. b. t. t., a kir. köz-igazgatási bíróság elnöke;
<i>Dr. Horváth Ferencz</i> a budapesti kir. törvényszék elnöke;	<i>Dr. Wolf Vilmos</i> ügyvéd;
<i>Dr. Edvi Illés Károly</i> ügyvéd, nyugalm. kir. ügyész;	<i>Zsitvay Leó</i> a budapesti büntető-törvényszék elnöke.
<i>Dr. Imling Konrád</i> államtitkár;	
<i>Dr. Katona Mór</i> egyetemi tanár;	
<i>Dr. Kovács Gyula</i> egyetemi tanár;	

Vidéki választmányi tagok:

<i>Dr. Angyal Pál</i> pécsi jogtanár;	<i>Dr. Nagy Ernő</i> kolozsvári egyet. tanár;
<i>Dr. Finkey Ferencz</i> sárospataki jogtanár;	<i>Dr. Nyulászi János</i> kassai ügyvéd;
<i>Dr. Jancsó György</i> kolozsvári egyet. tanár;	<i>Dr. Rózsa Izsó</i> a szegedi ügyvédi kamara elnöke;
<i>Dr. Jászi Viktor</i> debreczeni jogtanár;	<i>Dr. Révész Ernő</i> szabadkai ügyvéd;
<i>Halmágyi Sándor</i> nyug. kir. táblai bíró;	<i>Dr. Stipl Károly</i> a kecskeméti törvényszék elnöke;
<i>Horváth Jenő</i> győri kir. táblai elnök;	<i>Dr. Várady Zsigmond</i> nagyváradai ügyvéd;
<i>Kendeffy Domokos</i> a besztercei törvényszék elnöke;	<i>Dr. Vukovich Sándor</i> pozsonyi jogtanár.
<i>Dr. Kolosváry Bálint</i> kolozsvári egyetemi tanár;	

Az igazgató választmány által választott jegyzők:

Dr. Bernolák Nándor törvényszéki aljegyző;
Dr. Lányi Márton törvényszéki aljegyző;
Dr. Proszwimer Béla ügyvédjelölt.

MAGYAR JOGÁSZEGYLETI ÉRTEKEZÉSEK.

Szerkeszti : Dr. Szladits Károly, a Magyar Jogászegylet titkára.

1907. MÁJUS HÓ.

273. SZ.

XXXV. KÖTET 1. FÜZET.

FAYER LÁSZLÓ EMLÉKEZETE.

A MAGYAR JOGÁSZEGYLETNEK 1907. ÉVI ÁPRILIS HÓ 14-ÉN TARTOTT
ÜNNEPI ÜLÉSÉN ELŐADTA

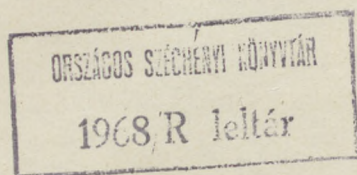
DR. BALOGH JENŐ

EGYETEMI TANÁR.

BUDAPEST.

1907.

M 55. 163 / 273

Dr. Vavrik Béla elnök:

Mélyen t. közönség! A Magyar Jogászegyletnek mai ünnepi ülése a kegyeletes megemlékezésnek van szentelve, a megemlékezésnek, egyletünk egyik elhunyt felejtethetlen tagjáról, Fayer Lászlóról, a kinek munkás élete egybeforrott egyletünk életével. Az ő emlékéhez fűződő hálatartozás érzetétől áthatva, az egylet az elhunyt feletti emlékbeszéd megtartását határozta el, a mely a mai napra van kitűzve, hogy visszaidézve az ő lelki életének nemes hagyományait, ezekkel ékesítse, diszítse azt a betölthetetlen megüresedett helyet, a melyet ő távozásával, mindnyájunk fájdalomra egyletünk kebelében hátrahagyott.

Az emlékbeszéd megtartására az igazgatóválasztmány egyik nagyérdemű tagját, mélyen tisztelt Balogh Jenő egyetemi tanár urat, az elhunyt pályatársát kérte meg, a ki ezt a tisztet szíves készséggel vállalta magára.

Kérem a mélyen tisztelt tanár urat, hogy szíveskedjék az emlékbeszédet megtartani.

Dr. Balogh Jenő :

Tisztelt ünnepi Ülés !

Komoly munkában, hosszú, lankadatlan küzdésben, *nemesen eltöltött* életre tekintek vissza.

Ha lelkemben összehasonlítom egyesületünk felejthetetlen alelnöke, *Fayer László* tanártársam életének *korábbi és utolsó* évtizedeit, ebből az egybevetésből *vigasztaló és felemelő* tanulságokat meríthetek.

Ez életpálya *végén* a súlyos csapásokon, évtizedeken át feltoluló nehézségeken, a törékeny testi szervezeten és az ifjú és férfikornak küzdelmein *győzedelmeskedő akaratnak, eszményi felfogásnak és munkának* magasztos, *felemelő* képe tárul elénk.

Dolgozószobájának csendjében hirtelen kihullott a toll a fáradhatatlanul kutató és munkálkodó tanár kezéből. És két nap múlva, a temetésen, a mi pótolhatatlan alelnökünk iránt tudományos érdemeinek kegyeletes elismerése oly általánosan és oly élénken nyert kifejezést, aminőnél Magyarországon tudós és tanár nem kívánhat, nem várhat nagyobbat.

Ha pedig lelkem szeretett tagtársunk életpályájának *kezdetére*, ha az ő *küzdelmes* évtizedeire száll vissza, azonnal szemembe tűnik, hogy mindez a sok elismerés, nagyrabecsülés és ragaszkodás, a mely Fayer Lászlót életének utolsó évtizedeiben körülvette és mikor közülünk örökre távozott, az egész magyar jogászközvéleménynek, — ezer és ezer volt tanítványnak, ma a tudomány és törvénykezés munkásainak — hálás kegyeletévé nemesbült, *nem* a sors kedvezésének, *nem* a véletlen szerencsének, *nem* a viszonyok kedvező kombináció-

jával összebogozott ügyeskedésnek eredménye. Pedig hány ezer ember fényes életpályájának, carriére-jének ez az utóbbi volna a titka!

Elhunyt tanártársam nem azok közé tartozott, akiket mindjárt éltük kezdetén az összeköttetések, az ismeretség, a vagyon, a rang és más külső társadalmi előnyök kedvező helyzetbe hoznak. Ellenkezőleg, őt gyermekkorától fogva egész jövő életére végzetes csapások és oly váratlan súlyos balesetek érték, a melyek bizonyára sok átlagembernek munkaerőjét és munkakedvét tönkretették vagy megbénították volna.

Fayer sikereit és az elismerést, a mely nagysokára osztályrészeül jutott, önmaga küzdötte ki a saját érdemeivel: eszményi gondolkozásmódjával, nemes, kitartó és zajtalan munkájával, egész rokonszenves egyéniségével. S a nehézségekkel és sorscsapásokkal diadalmasan megküzdő eszményi törekvéseknek és munkának *sikerében*, a csendes kutatásnak, buvárkodásnak *általános elismerésében* látom én azt a *vigasztaló és felemelő* tanulságot, a melyet Fayer László nemes életéből nemcsak magunknak levonhatunk, hanem az utánunk jövő nemzedékeknek is örökségül kell hagynunk.

Mindenki, a ki becsületes, csendes, komoly munkával, de siker *nélkül* küzd, Fayer Lászlónak soha nem lankadó buzgalmából bátorítást, életének késő, de fényes sikereiből reménységet meríthet magának.

I.

T. ünnepi Ülés!

Boldogult tanártársam emlékét a kapott megtisztelő megbízások folytán, ezen egyesületen kívül még két tudományos testület kebelében kell kegyeletes megemlékezés tárgyává tennem.

A Magyar Tudományos Akadémiában főleg a tudós, a kutató, a jogirodalom derék munkásának érdemeit szándékozom tüzetesen, egyes munkáinak fejtegetésével és azok eredményeinek megállapításával méltatni; a kir. m. Tud.-Egyetem emlékünnepe pedig első sorban a tanár, az előadó, az ifjúság vezetője nemes emlékének fogom szentelni.

Engedjék meg, hogy mai emlékbeszédemben egyes életrajzi

adatok előrebocsátára után *nagy vonásokban* Fayer László-nak *tudományos egyéniségét*, azután jogirodalmi és tanári munkásságát vázoljam és egyúttal leróhassam kegyeletem adóját pótolhatatlan alelnökünknek *mint embernek*, a jó kartársnak, a kezdők buzditójának és támogatójának ; a jogász-egyleti munkálkodás szervezőjének nemes emléke iránt.

II.

Fayer László életrajzának vázlata.

Fayer László életpályája alapján még inkább megerősödik az a meggyőződése, hogy jellemünk, vérmérsékletünk alakulása, egész egyéniségünk kifejlődése nem egyedül a lelki átöröklés eredménye, nem a velünk született tulajdonságoktól függ, hanem jelentékeny részben életünk esetlegesnek látszó, de valóban bizonyára sokszor gondviselészerű eseményeinek hatása alatt alakul.

Fayer László 1842 június 2-án született Kecskeméten,* a hol édes atya a saját kis földjén és egy bérelt jószágon gazdálkodott.

Alig, hogy Fayer iskolába kezdett járni, hat éves korában a rendkívül élénk fiúcskát az első súlyos baleset érte. E baleset folytán *több éven át* nemcsak beteg volt, hanem lábra állani sem tudott. Ez volt életének első nagy csapása és fájdalma.

Mennyi keserűség tölthette el a gyermek szívét! Mennyi titkon kiömlött vagy visszafojtott könny hullt el a miatt, hogy míg korábbi, vidám pajtások játékban élvezhették a gyermekkoruk soha vissza nem hozható boldog örömeit, ő *évek hosszú során át* ágyhoz volt szegezve.

De bármily fájdalommal és részvéttel gondolok vissza

* Az életrajzi adatoknak a 80-as évek közepéig terjedő részét, a mely időpontig t. i. nem volt szerencsém boldogult tanártársammal személyes érintkezésben lenni, felkérésemre az elhunytak öcsse, dr. Fayer Gyula ügyvéd, országgyűlési gyorsíró-revisor úr volt szíves velem közölni. Legyen szabad e szívességeért e helyütt is őszinte köszönetemet megújítani.

szenvedéseinek ezekre az éveire, nekem mégis úgy tetszik, hogy ennek a sajnos balesetnek és az azt követő hosszú betegségnek meg voltak jelentős előnyei szeretett társunknak későbbi fejlődésében. Azt hiszem ez volt az *egyik kulcsa* annak a példátlan *nemesszívűségnek*, különösen *a szenvedők*, sőt a bukottak és a bűnösök iránt érzett megbocsátásnak és meleg érdeklődésnek, a mely a nagy *Beccaria* kora óta kevesek lelkében lobogott tisztább lánggal, mint elhunyt kartársunk szívében s a mi tudományos egyéniségének egyik legvonzóbb tulajdonságát alkotta. És valamint az elhunyt nagy francia kartársa, *Tarde*, részben bizonyára azért vált a nagy francia gondolkozók, bölcselek és társadalomtudósok egyikévé, mert fiatal korában súlyos, hosszú szembaja az elmélkedésre, a gondolkodásra készítette, úgy *Fayer* azokban az években, a miket kortársai mind játékokban töltöttek el, ágyhoz szegezve tanult, dolgozott, kézi ügyességekben gyakorolta magát és szellemileg erősen fejlődött. Bizonyára e hosszú betegség alatt kifejlett kézi ügyesség folytán képezte ki magát később oly kiváló gyorsíróvá, hogy ezen az úton évtizedekig biztos és az akkori viszonyok között kedvező anyagi eszközöket biztosított maga számára.

Tizenhárom éves korában érte életének *második* nagy csapása. Édesatyja, férfikora teljében, az 1855. évi kolerajárványban elhunyt. Özvegy anyja, (ki többé sohasem ment férjhez) Lászlón kívül még négy kisebb gyermekkel és csekély vagyonkával maradt egyedül. Mennyi szenvedés és gond! mily tartós, komoly benyomások az eszes gyermeknek fogékony lelkére!

Mint legidősebb fiúra, már gyermekkorában ránehezedett az a gond, hogy négy kisebb testvére felnevelésében támasza legyen özvegy édes anyjának, pedig saját megélhetéséről is később saját magának kellett gondoskodnia! Mindezeket a kötelességeket az ifjú *Fayer* nemesen teljesítette.

A középiskolai tanulmányokat szülővárosában végezte, még pedig az első öt osztályt a kegyesrendiek főgymnásiumában, az utolsó hármat pedig a református főiskolán. 1864-ben, tehát súlyos betegsége miatt aránylag későn, (22 éves korában) dicséretes eredménynyel tett érettségi vizsgálatot. Hogy

már ekkor nemcsak tanulói kötelességeit óhajtotta mintaszerűen betölteni, de nagyobbra is vágyott, bizonyítja az a tény, hogy még ugyanezen évben az Akadémia Pécze-díjára dolgozott ki egy pályamunkát, melyben a bölcsészeti tudomány hatását iparkodott bizonyítani mind általánosságban az összes tudományokra, mind egyes tudományágakra nézve részletesen.

1864-ben egyetemi tanulmányainak folytatása végett Budapestre jött. Ugyanekkor kezdte meg gyorsírói működését, melyre állandó keresetforrás végett rá is volt utalva. Ez utóbbi húsz éven át idejének és munkaerejének jelentékeny részét lefoglalta. Ez egyik magyarázata annak, hogy rendkívüli buzgalma dacára aránylag *későn* kezdett jogirodalommal nagyobb terjedelemben foglalkozni és még később, csak 40-ik évének betöltése után, szentelhette *egész* munkaerejét a jogtudománynak és jogirodalomnak.¹

Gyorsírói első nyilvános szereplése biztos és hosszú ideig tartó alkalmazást szerzett számára egy hirlaptudósító vállalatnál és összeköttetésbe hozta őt a másik (*Stolze-Fenyvessy-féle*) rendszernek két vezető férfiával, *Fenyvessy* Adolf és *Kónyi* Manó urakkal. Ezen összeköttetés révén *Fayer* az országgyűlési gyorsíroda szervezésekor, 1868-ban e hivatalba mint «elsőosztályú gyorsíró» lépett be.

Fayer életének következő évtizede részben a jogirodalmi² és a tanári pályára való további előkészülettel telt el, rész-

¹ Gyorsírói munkássága nemcsak gyakorlati jellegű, hanem a rendszerre nézve alapvető kérdésekben is jelentős volt. Ennek feladatát keretein kívül álló méltatását kiváló szakférfi, *Vikár Béla* úr az Országos Magyar Gyorsíró Egyesület elnöke már teljesítette (*Gyorsírási Lapok* XLV. évfolyam, 1907. évi 26—28. l.). A *Gabelsberger-Markovics* rendszer betűivel jegyezte *Fayer*, mint joghallgató *Deák* Ferencnek, Pest belvárosa képviselőjelöltjének az 1865-iki nagy jelentőségű választások alkalmával a vigadóban elmondott programbeszédét.

² A jogtudományi három szigorlatot 1869 áprilistól 1870 májusig a budapesti egyetemen tette le. A büntetőjogból és büntetőperjogból 1870 május 13-án *Pauler Tivadar* előtt szigorlatozott nagyon jó eredménnyel. 1870 június 18-án tartotta értekezését és *Wenzel Gusztáv* avatta fel doktorrá.

ben elfoglalták azt a «*Magyar Themis*» című jogtudományi szaklapnál 1871-ben vállalt segédszerkesztői, valamint az országgyűlési gyorsíródában felmerülő kötelességek teljesítése.

1874-ben Fayer a «*bűnvádi eljárás*»-ból megszerezte a magántanári képesítést a budapesti m. kir. Tud. Egyetemen.¹ Ugyancsak 1874-től fogva ügyvédi gyakorlatot is folytatott.²

Ügyvédi és magántanári működése mellett azonban még 1885-ig tagja maradt az országgyűlési gyorsíródnak.

1886-ban a ny. rendkívüli tanári címet kapta; 1895-ben az Egyetem jog- és államtudományi kara külön az ő számára eszközölte ki új nyilvános rendkívüli tanári állás szerzését.

Mindnyájunk előtt ismeretes, hogy tanári, ügyvédi, gyorsírói munkássága mellett mily nagy tevékenységet fejtett ki mint jogi író, mint a *Magyar Themis* című lapnak szerkesztője, később a *Jogtudományi Közlöny* fõmunkatársa, majd szerkesztője, végre mint a Magyar Jogászegylet egyik alapítója és ügyvezető fõtitkára.

Életének utolsó két évtizedében hosszú és fáradtságos munkájának mind több eredményét láthatta és mind több sikerre tekinthetett vissza. Elérte életének fõcélját, az egyetemi rendes tanárságot; más gondoktól menten, tisztán elméleti tanulmányainak és irodalmi munkásságának élhetett és befejezhette rendszeres nagy műveit.

A M. Tud. Akadémia 1894-ben levelező tagjává választotta.

Mint tanár és szerkesztő egész jogásznemzedékeket nevelt

¹ Habilitationalis dolgozata «a német bűnvádi eljárás javaslatának elveit» tárgyalta. Bíráúi voltak: Schnierer Aladár és Cherny József. (Az utóbbi, a ki az egyházjog ny. r. tanára volt, Pauler Tivadarnak első minisztersége alatt (1871-től 1875-ig) néhány féléven át helyettes tanár gyanánt adta elő a büntető perjogot.) A bírálóknak egyező és kedvező jelentése alapján a jog- és államtudományi kar 1874 június 22-én tartott ülésében 263. sz. alatt egyértelműleg adta meg a magántanári képesítést, melyet Trefort vallás- és közoktatásügyi miniszter 1874 július 19-én 19,244. sz. alatt vett tudomásul.

² 1883-ban érte a második súlyos baleset. Mint az ügyvédi kamara könyvtárosa, személyesen végezte a könyvtár rendezését és közben egy létráról leesve, súlyosan megsérült.

fel, melyeknek kiválóbb tagjaival állandóan fentartotta az érintkezést. Szaklapjában a legnagyobb hatással küzdhetett eszméiért és azért, a mit igazságnak ismert el.

Életének ezekben az utolsó évtizedeiben, habár törődött testének gyengeségével és kezdődő betegségével küzdve, mint *ember* tán sokkal többet szenvedett, semmint gondoltuk volna, de *mint tudós és tanár*, mint az eszmék harczosa, egész jogásznemzedékek vezetője és annyi nemes mozgalomnak szervezője és irányítója, valóban az igazi tudós szempontjából irigylésre méltó, mert eszményi életet élt.

Még a Gondviselés is, mintha csak igyekezett volna valamivel pótolni mindazt, a mit szegény barátomtól évtizedeken át megtagadott: testének ép szervezetét, a kényelmes és küzdésnélküli fiatalságot és férfikort, a családi élet melegségét, — életének utolsó óráiban végre kegyelmes volt iránta. Csendesen, fájdalom nélkül, álom közben szállt el lelke abba a titokzatos világba, a melyből még nem tért meg halandó.

S még frissen zöldeltek a babérkoszorúk és palmaágak, melyekkel a magyarországi és nemzetközi tudományos egyesületek Fayer Lászlónak tanári és irodalmi érdemeit kitüntették, még nyitak az el nem múltó kegyeletnek szerény virágai, melyeket volt tanítványainak egy kis csoportja megbízásából boldogult tanárunknak sírhalmára helyeztem, a mikor felejthetlen alelnökünk szelleme még egy elégtételben részesült, a mi ha még életében éri, egyik legnagyobb örömet okozta volna. A magyar igazságügyi kormány előterjesztette és a váratlanul heves ellenzés daczára alapelveiben változatlanul fentartotta azt a hivatalos törvényiervezetet, melynek feladata, hogy Btk.-ünkbe iktassa a feltételes elítélést, reformálja a fiatalok büntetési rendszerét, hathatósabb védelmet adjon a női becsületnek, kijavítsa a vagyon elleni némely bűncselekményeknél mutatkozó nagy törvényhozási aránytalanságokat és igazságtalanságokat, szóval törvénybe foglalja mindazokat az eszméket, amelyekért Fayer évtizedeken át mind haláláig híven és kitartóan küzdött.

III.

Büntetőjogunk fejlődése 1870-től 1900-ig.

1. Sajátszerű véletlen, hogy boldogult tanártársam életének három fontos szaka épen összeesik a magyar büntetőjog és törvénykezés nagy és emlékezetes három korszakával.

Épen Fayer születésének napján (1842 jun. 2-án) mutaták be Szalay László és társai az 1840: V. t.-cz. által kiküldött országos választmánynak az 1843. évi büntető eljárási javaslat első tervezetét. Ugyanekkor a most említett országos választmánynak anyagi jogi albizottságában Deák Ferencz és nagynevű munkatársai a magyar Btk.-nek ma is nagybecsű azon úttörő javaslatán dolgoztak, mely évtizedeken át Fayer adatgyűjtő munkásságának méltó tárgya és életének végéig törvényhozási eszményképe volt.

Szélesebb keretű jogirodalmi munkásságát Fayer a 70-es évek elején, tehát akkor kezdte meg és a Tudomány-Egyetemen is akkor szerzett magántanári képesítést, midőn egyrészt igazságügyi szervezetünkben és büntető törvénykezésünkben oly nagy átalakulás ment végbe, a minőt magyar földön évszázadok óta nem tapasztaltak; másrészt pedig Pauler Tivadar igazságügyminiszter (1873. okt. 29-én) a képviselőház elé terjesztette mai büntetőtörvénykönyvünknek első javaslatát.

Végre a Tudomány-Egyetemen rendes tanszéket Fayer 1900 január havában, épen abban a hónapban nyerte el, a melyben az új büntető igazságügyi szervezet és bűnvádi perrendtartásunk hatályba lépett. Akkor, midőn Fayer rendes tanár gyanánt szélesebb hatáskört nyert, kezdték meg új hatáskörükben működésüket a magyar esküdttörvényszékek, szerveztettek a törvényszékek vádtanácsai és a járásbírói közvádlók és ez az új szervezet új eljárási törvénykönyvet alkalmazott, holott azelőtt egy évezreden át a magyar igazságügyi hatóságok előtt írott törvény nem szabályozta az eljárást.

2. T. ünnepi Ülés! Ha visszagondolok arra az időre, midőn Fayer jogirodalommal foglalkozni kezdett, a mai viszonyoktól egészen elütő kép tárul elém.

Igazságügyi szervezetünk akkor még nem volt kiépítve.

Azokban az években, melyekben Fayer jogi tanulmányait végezte, még a törvényhatóságok törvényszékei ítélték a régi magyar eljárási gyakorlat értelmében büntetőtörvénykönyv nélkül, a bölcsnek *nevezett* bírói belátás «teljhatalmával».

Sőt még akkor is, mikor Fayer már megkezdte irodalmi működését, az újonan szervezett kir. bíróságok és ügyészségek még küzdöttek az átmenet nehézségeivel. Büntető eljárási gyakorlatunk, mely aztán a 70-es években a «Sárga Könyv»-nek elkeresztelt törvényjavaslat alapján fejlődött — sem az első, sem a felső fokon egyáltalán nem alakult ki még egyöntetűen. A Btk.-nek Csemegi-féle tervezete küzdött a maradiak ellenzésével és a kodifikatio elleneseinek igazolatlan támadásaival.

Valóban *nehéz idők* voltak ezek a fiatal magántanár és kezdő író számára! Valóban nem kedvező viszonyok a rendszeres irodalmi munkássághoz!

Evvel szemben Fayernek életpályája utolsó két évtizedében *teljesen új* igazságügyi szervezet és a régi magyar eljárási gyakorlattól *sokban gyökeresen elütő* új anyagi és perjogi jogrendszerek alapján kellett előadásait tartania és irodalmi működését kifejtenie.

Mindezekhez járul, hogy azon 32 esztendő alatt, a melyekben Fayer a tanszéken működött, a büntetőjog terén oly radikális új irányok léptek fel, melyek a tételes jogok és a megszokott törvénykezés alapjait leghevesebben támadták és eleinte, éveken át úgy látszott, teljes felforgatással is fenyegették.

Olyan tanárra, mint a minő Fayer volt, a ki minden haladást megfigyelt és szaktudományának külföldi fejlődését is állandóan tanulmányozta, ezek a tények azt a kötelességet rótták, hogy szaktudományának természetszerű nagyarányú fejlődése mellett még az újabb irányok folytonos változásait és óriási irodalmát is olvassa s előadásaiban és műveiben, a szükséges bírálat mellett, megfelelően felhasználja.

Mindezek a tények Fayer helyzetét mind a tanszéken, mind főmunkáinak megírása tekintetében háromszorosán megnehezítették.

Neki is, mint tanárnak és írónak, mint a törvényjavaslatok bírálójának és a kész új törvénykönyvek egyik első magyarázójának dolgoznia kellett azon az óriási átalakuláson, melylyel a korunk követelményeinek többé egyáltalán meg nem felelő régi magyar törvénykezési gyakorlat *modern tételes joggá* változott. És alig, hogy befejezhette az új nagy törvénykönyvek tervezetének bírálatát, már is az új tételes jogot kellett értelmeznie, majd annak alapköveit kellett védelmeznie az új irányok heves támadása elől és egyúttal munkálkodnia kellett azon, hogy új szárnyakkal láttassanak el a jogrendszernek azon épületei, melyeket alapjaikban fenn óhajtott ugyan tartani, de melyeken a változtatásokat, újításokat maga is szükségesnek vélte.

Boldogult kartársamnak sokszoros érdeme, hogy az ilyen kép feltoluló nagy nehézségek daczára feladatait mint tanár, mint a jogirodalom munkása és mint szerkesztő kiválóan tudta megoldani.

IV.

Fayer László tudományos egyéniségének jellemzése.

Minden tudós és minden tanár, ha egyáltalában számottevő egyének, kivéve azt az egy-két úttörőt, a kikből több évszázadban csak egy-egy jelentkezik, tudományos munkásságában annak a korszaknak jellemző vonásait tünteti fel, a melynek irányelvei szellemében munkálkodott és tanított.

A büntetőjog tudományos művelésében három ilyen fő-korszak van. Az első a XVIII. század második felében kezdődött és a XIX. század elején nyert törvényhozási megvalósítást. Ez az irány az egész büntetőtörvénykezést emberesebbé és egyúttal igazságosabbá tette és súlyt helyezett az egyéni jogok elismerésére, a büntetőjog szoros alkotmányjogi vonatkozásainak hangsúlyozására. A második főirány a büntetőjognak és perjognak mint jogi tanszakoknak dogmatikai művelése. A harmadik csoportba azok a radikális új irányok tartoznak, melyek a szociológia és a természettudományok kutatási módszerét vitték át a szóbanforgó tudományágak körébe.

Mint az anyagi büntetőjog művelője Fayer a *tételes* büntetőtörvénykönyvek és az u. n. *klasszikus iskola* alapján áll, de azért a *közvetítő* irányoknak ama tagjai közé tartozott, a kik tudományuknak folytonos haladását nemcsak előmozdítani kívánták, hanem a kik részére a szakadatlan fejlődés és a tételes jog bírálata és átalakulásának előkészítése valódi lelki szükséglet is volt. A törvénykönyvek értelmezése mellett lelkiismeretesen megvizsgálta az új irányok tanait és azokból sok használhatót elfogadott.

Még a merésznek látszó új eszmék vizsgálatával is behatóan foglalkozott és csak érett megfontolás után vetette el azt, a mi tudományos meggyőződésének alapeszméivel nem volt összeegyeztethető.

1. *Büntetőjogi világnézetének* két alaposzlópa volt, melyre műveinek rendszerét fektette: az *egyéni felelősség* és az *akarat szabadság*. Ezért feltétlenül visszautasította mind a Lombroso-féle deterministikus bűnügyi embertan alaptételeit, mind a büntető szociológiai iskoláknak az említett két alaptétellel össze nem egyeztethető tanításait.

A részletkérdésekben felfogását két vezéreszme irányította. Az egyik volt az *egyéni szabadsági vonatkozásoknak* felismerése és a büntetőjog *alkotmányjogi* kapcsolatainak teljes érvényrejuttatása, a másik: a *szerencsétleneknek lehető megmentése és felemelése*, a büntetésekkal szemben alkalmazott társadalmi és állami megtorlásnak *enyhítése* és evvel kapcsolatban a *bűnösöknek*, a *bukottaknak enyhe* megítélése.

Mindezen szempontokból Fayer valóban újabb megtestesülése volt annak az eszmeáramlatnak, a mely a XVIII. század második felében a társadalombölcselet és a büntetőjog újabb irodalmában jelentkezett és törvénybe foglalni kívánta mindazt, a mi a hatalom önkényével szemben biztosítékokat nyújt az egyéni szabadságnak és a polgárok jogai javára. E mellett műveiben és tanári működésében valóban az eszményi lelkesedéstől és emberbaráti érzésektől áthatott, *mindent megbocsátó* és egyben-másban tagadhatatlanul *optimista* XVIII. századbeli írók nemes szelleme nyilatkozott meg.

Azokban a végső következtetésekben, a melyekkel tudo-

mányának nagyobb problémáira nézve állást foglalt, alkotmányos meggyőződése és emberszerető szíve egyformán irányították. Ezek teszik érthetővé évtizedeken át folytatott nagy küzdelmeit és törekvéseit is. Ezekből az alapeszméiből természetszerűleg következett, hogy melyek voltak azok a problémák, melyekkel legszívesebben foglalkozott, a melyekre előadásaiiban és kézikönyveiben a legnagyobb súlyt helyezte.

Tudományos meggyőződésének alaptételei megállapíthatók az igazságügyi szervezet és a büntető perjog* néhány főbb problémájára nézve elfoglalt álláspontjából, melyet időrend szerint korábban fejtett ki.

Az 1844. évi törvényjavaslatért vívott maradandó emlékü küzdelem óta senki Fayernél nem volt őszintébb, kitartóbb és lelkesebb híve az esküdszéknek, melyben az igazságügyi szervezetnek alkotmányjogi és politikai vonatkozásai leginkább kidomborodnak és mely egyúttal a büntetések enyhítésére, illetőleg a felmentésre irányuló hajlandóságánál fogva rendszerint nem a szigorú megtorlásnak, hanem igen gyakran a megbocsátásnak, a kegyelem gyakorlásának egyik organuma.

Még mint a budapesti ügyvédi kamara tagja, e kamara választmányának megbízásából, 1884-ben szerkesztette Fayer *«Bűnvádi eljárásunk reformjához»* cím alatt az esküdszék mellett a meggyőződés hevétől áthatott azt az emlékiratát, a mely a Csemegi-féle eljárási tervezetek ellen folytatott küzdelemnek némely más kiemelkedő dolgozatai, különösen *Dell' Adami* és mások felszólalásai mellett a legnagyobb hatást tette arra, hogy büntető törvénykezésünk törvényhozási szabályozásánál az esküdtbiróság hatáskörének jelentékeny kiterjesztése biztosíttassék.

Életének utolsó évében is, sok előkészület alapján és egészségi állapotát tekintve nagy erőmegfeszítéssel, Fayer az esküdtbiróság ügyének újabb áldozatot hozott. A nemzetközi

* Az *alaki* büntetőjogból főbb munkái: a) Bűnvádi eljárásunk reformjához (1884.). b) A magyar bűnvádi eljárás mai érvényében (két kiadás 1885. és 1887.). c) A magyar bűnvádi perrendtartás vezérfonala (két kiadás 1899. és 1905.). A c) alattinak utolsó kiadása, (816. oldal) mint a b) alatti műnek 4-ik kiadása jelent meg.

börtönügyi bizottság felkérésére elvállalta az előadó tisztségét a VII. nemzetközi börtönügyi kongresszuson az esküdtbíró-ságra vonatkozólag napirendre tűzött kérdés tekintetében. Elsősorban az ő tekintélye, népszerűsége, jelen volt nagyszámú volt tanítványainak szavazata voltak döntők az eredménynél, a mely kedvező volt az esküdtbíró-ság ügyére nézve.

Az esküdtszék mellett nagy súlyt helyezett Fayer a *birói alkotmány intézményszerű biztosítékainak* megállapítására és az *egyéni szabadság*, valamint a *polgári jogok* korlátozásának törvényhozási szabályozásánál *szabatos* és lehetőleg *szűk körre* vont tételek megvonására.

Az eljárási szabályok tekintetében és a B. P. bírálata körül vezéresillaga volt a *perjogi szabadelvűség* és az *ügyfél-egyenlőségnek* lehető megvalósítása. Kiváló súlyt helyezett arra, hogy a *terheltnék* és a *védelemnek* tág hatáskör adassék, sőt hogy a védelem a váddal szemben bizonyos kedvezményeket is kapjon.

Ellenben a *perjogi formalizmussal* szemben sohasem titkolta határozott ellenszenvét. Heves harczot folytatott a *perorvoslatok kiterjesztése* érdekében és a Curiának a semmisségi panaszok bejelentésére vonatkozó judikaturája ellen.

Az *anyag* büntetőjogból¹ főbb nézeteinek feltüntetésé végett rövidség okáért a következőkre kell szorítkoznom:

Ezen a téren is iparkodott háttérbe szorítani azt, a mit «büntetőjogi formalizmus»-nak nevezett.²

Nem a jogi dogmatika legnehezebb kérdései érdekelték, hanem inkább az *emberiességi szempontok*, az *alkotmányjogi vonatkozások*, a *büntetési rendszer*, a börtönügy egyes kérdései stb.

Évtizedeken át hévvel küzdött a halálbüntetés ellen. Még utolsó évében is lelkesen csatlakozott ahhoz a nemzet-

¹ Ide vágó *főbb munkái*: A magyar büntetőjog kézikönyve (3-ik kiadás I. 447., II. 555.). Tanulmányok a büntetőjog és bűnvádi eljárás köréből (1894.) 130. oldal *nagyobb része*.

² A magyar büntetőjog kézikönyve című munkája első kiadásában (1895.) az előszót azzal kezdte, hogy könyvében «a fogalmi kultusz helyébe a reális viszonyok kultuszát helyezte».

közi abolitionista mozgalomhoz, mely az 1905. évi budapesti nemzetközi börtönügyi kongresszus alkalmával indult meg.

A büntetési rendszer reformja tekintetében* legtöbbször helyeselte mindazokat a követelményeket, a melyek a megtorlás *enyhítésére*, illetőleg lehető *mellőzésére* irányultak. Sürgette a *feltételes eltételezés* behozását, melynek Magyarországon 1889-től fogva egyik kiváló és mindhaláláig kitartó előharczosa volt. Küzdött Btk.-ünk magas minimumai és a büntetési tételek magas középértéke *ellen*. Egyik nagy érdeme, hogy évtizedeken át következetesen és lankadatlanul követelte a *minősített lopásra* Btk.-ünkben megállapított túlszigorú büntetési tételek *leszállítását*. A szegényebb néposztályok lehető kimélése végett sürgette a *pénzbüntetések* végrehajtásának *reformját*. Évtizedeken át különféle irányokban nagyon sokat tett a *fiatalkorúak érdekeinek* hathatósabb elismerése czéljából mind a megelőzés, mind a büntetési rendszer, mind a bűnvádi eljárás terén.

Egyike volt az elsőeknek, a kik hazánkban a *gyermekvédelem* praeventiv jelentőségére figyelmeztettek; évtizedeken át folyton kívánta a *javító-intézetek* számának és befogadási képességének szaporítását. Az 1899-ben Budapesten tartott nemzetközi gyermekvédő kongresszuson terjesztette elő azt a becses előadmányt, a melyben a *fiatalkorúak bűnügyeiben* létesítendő eljárási reformoknak egész sorozatát javasolta. Ez utóbbiakból törvényhozásunk remélhetőleg már a közel jövőben egy-kettőt meg fog valósítani.

Többször kifejtette, mennyire szükséges volna a *patronaget* hazánkban is az egész országra kiterjedőleg szervezni.

2. Nagy *tévedés* volna azonban azt hinni, hogy *egyedüli* törekvése a represszió *gyengítése* volt. Szintén Fayer figyelmeztetett bennünket arra, hogy törvényhozásunk *számos jogi érdek*et nem *kellőleg oltalmaz*, hogy a magyar Btk. több irányban nem védi eléggé az erkölcsi javakat, sem némely kegyeleti érdekeket, sem a női becsületet stb.; valamint nem bünteti eléggé szigorúan a munkaadóknak azon súlyos mulasz-

* Büntetési rendszerünk reformja cz. munkái I. 104. oldal (1889.), II. 76. oldal (1891.) és III. füzet 116. oldal (1892.).

tásait, melyeket ő *«ipari culpa»* gyűjtőnév alatt szeretett egybefoglalni. E felírás alatt azt értette, hogy a munkaadók vétkes könnyelműségből, gyakran menthetetlen vagyoni okból meg nem felelő berendezés, munkaeszközök, ipari üzem útján a munkások életét és testi épségét súlyos veszélyeknek teszik ki.

3. A fennebbieken vázolt tudományos meggyőződése több dolgot megmagyaráz. Mindenekelőtt azt, hogy elhunyt tanártársamat a *jogi dogmatikának* fényes technikája egészen *hidegen hagyta*.

A büntetőjog dogmatikája terén a XIX. századnak különösen második felében a francia, a belga, az olasz, de mindenekfelett a német tudományos irodalom, a büntető perjogra nézve pedig különösen a német újabb processualisták valóban óriási eredményeket mutathatnak fel.

Sokszoros személyes érintkezésből tudom, hogy Fayer tudomást vett ennek az iránynak kiválóbb termékeiről, de egészben véve azt nem értékelte, sőt kicsinyelte is, a büntető perjog terén pedig épen elhibázottnak tartotta. A mióta az utóbbi tudományág művelése terén *Bülow, John, Kries* és más kiváló proczessualisták hatása alatt a dogmatikai irány mindinkább tért foglalt, Fayer az ellen többször kikelt, sőt ezt a tárgyalási módszert egyenesen helytelenítette is.*

Annyiban igaza is volt, hogy egyik-másik német író munkáiban épen úgy, mint az anyagi büntetőjog németországi nagy dogmatikusainál, az alkotmányjogi, egyéni szabadsági, szabadelvűségi szempontoknak és a védelem érdekeinek jelentékeny elhanyagolását találhatjuk.

4. Élénk igazságérzete, nagy emberszeretete és a gyengék és szerencsétlenek iránt érzett szánalma, az a megbocsátás, a melyet még az elbukottaktól és a büntetésektől sem vont meg, együttessen vezették és lelkesítették azokban a nemes küzdelmekben is, melyeket *igazságszolgáltatási tévedések helyrehozásáért*, illetőleg egyes elítéltek büntetésének enyhítése céljából folytatott.

* A B. P. *vezérfonala* című munkájában (Előszó VI. l.) e részben nagyon élesen nyilatkozott.

Minek említsem névszerint? hisz' mindnyájan ismerjük azokat az eseteket, melyekért hónapokon, néha éveken át oly sok utánjárást, tudakozódást fejtett ki, melyekben előtte személy szerint ismeretlen egyének ártatlanságának kimutatására a magyar büntető törvénykezés történetében valóban páratlanul álló önzetlenséggel oly sok munkát fordított?!*

Sokan, a kik távolabb álltunk ez ügyek egyikétől-másikától, akár hivatalos adatokból, akár megbízható oldalról nyert felvilágosítások útján néha kétségben voltunk egyik vagy másik elítélt bűnössége vagy ártatlansága tekintetében, de Fayer valóban át volt hatva attól a meggyőződéstől, hogy az illetők, a kiknek ügyét magáévá tette, teljesen ártatlanok. Ezért lelkesedett ügyük igazságaért és adott hazánkban is fényes példát arra, mikép kell igazságszolgáltatási tévedések ellen küzdeni.

V.

Fayer László, mint a jogirodalom munkása.

Boldogult tanártársamnak rendkívüli kitartását és nagy munkaerejét bizonyítja, hogy azon két évtized alatt, melyet elsősorban tanári és irodalmi tevékenységének szentelhetett, a Magyar Jogászszyletben és a szerkesztőségben kifejtett bokros elfoglaltsága daczára, befejezhette anyagi büntetőjogi és büntető perjogi rendszeres munkáit, sőt e kézikönyveket, melyek hallgatói közt nagy elterjedtségnek örvendtek, új és új kiadásokban kiegészíthette és a tudomány haladásával részben át is alakíthatta. E tételesjogi rendszeres munkákon felül a közvetítő iránynak újabb tanait, különösen a kriminálpolitikai iskolának a büntetési rendszer átalakítására vonatkozó kívánságait nemcsak magáévá tette, hanem azoknak hazánkban első hirdetője is volt. *«Büntetési rendszerünk reformjáról»* írt dolgozata sok tekintetben helyesen megjelölte Btk.-ünk módosításának és kiegészítésének alapelveit

* Külön füzetben is megjelent a *Pribil-esethez* című dolgozata (55. oldal 1888.); a többi a *Jogtudományi Közlöny* hasábjain tette közzé.

és abból a későbbi törvényelőkészítők, hálásan ismerem el, hogy magam is, több fontos és helyes eszmét merithettünk.

Ezért a magyar büntetőjog tudománya állandóan gyászolni fogja Fayer Lászlót, a kutatót és a bűvart is.

Habár egyénisége nem volt új korszakot nyitó, habár a törvényelőkészítés vagy az új irányok alapozása körül a Gondviselés nem szánt neki vezető szerepet, hatása mégis hosszú időn át élénk fog maradni.

S fő művein felül¹ a M. Tud. Akadémiában tartott székfoglalója,² valamint a halálbüntetés és a kínvallatás elleni küzdelemről bemutatott tanulmányai, kisebb értekezései, az 1843-iki büntetőjogi javaslatok anyaggyűjteményének szerkesztése és ennek I. és IV. köteteihez írt nagybecsű bevezető tanulmányai, a Magyar Jogászegyletben tartott néhány valóban nagyhatású előadása és a megszámlálhatatlan sok cikk és értekezés, melyeket legnagyobbreszt szaklapjában, de ezenfelül más folyóiratokban és külföldi szaklapokban közzétett, — hosszú időre biztosítják nevének fenmaradását a magyar jogirodalom évkönyveiben is.

VI.

Fayer László, mint tanár és az ifjúság vezetője.

A tanszéken, a hol Fayer magántanári képesítése óta 65 egyetemi félében át megszakítás nélkül tanított, *hatása nagy és nemzedékekre szóló* volt.

Pedig a természet nem ajándékozta meg sem ékesszólással, sem a külső hatásnak fényes eszközeivel.

Hogy mégis sokakban felébresztette az érdeklődést, sőt a lelkesedést tudománya iránt, azt több okra vezetem vissza.

Elsősorban arra, hogy *lelkesedéssel és tüzzel* tanított és tantárgyai iránt rokonszenvet és ragaszkodást is tudott felkelteni. Mikor életének utolsó heteiben fájdalommal láttam, mennyire kimerítette őt egy-egy előadás tartása, az ötlött

¹ Ezeket fennebb a 15. és 16. lapokon idéztem.

² Az otthon védelme a büntetőjogban.

eszembe, hogy tanári lelkesedésének heve valóban lassanként felemésztette életerejét. Mintha csak szétosztotta volna lelkének egy-egy darabját hallgatói közt.

El nem múló érdeme, hogy 1874-től fogva egész a B. P. hatálybaléptéig és evvel kapcsolatban az akkor üresedésben volt két egyetemi rendes tanszék betöltéséig, egyedül Fayer biztosította azt, hogy a büntető perjog a budapesti egyetemen önálló tudományág gyanánt előadassék.

Ma már meg se tudjuk érteni, de az akkori egyetemi viszonyok közt tényleg úgy volt, hogy 1874-től 1900-ig rendes tanárok a büntető perjogból egyáltalán nem tartottak külön főkéllégiumot, hanem csak a második félév végén szokták néhány órában vázolni az eljárási vezérelveket.

Ha Fayer oly nagy mértékben hálátlan magántanári működésében lelkesen és önfeláldozóan ki nem tartott volna, az országnak első egyeteméről a gyakorlati törvénykezés terére a jogász-nemzedékek hosszú sora került volna ki a nélkül, hogy az igazságügyi szervezetről és a büntető perjog részleteiről valaha előadásokat hallgattak volna.

Az előadások bűzgő megtartásán felül Fayer szorosabb kapcsolatot is keresett maga és hallgatói közt. A jog- és államtudományi karon legelső volt, a ki *praktikumokat* kezdett tartani.* Úttörő kísérlete fényesen sikerült. Az esettárgyalások, melyeket úgy tudott vezetni, hogy hallgatóinak érdeklődését állandóan lekötötte és a jogi formalizmussal senkit ki nem fárasztott, minden félévben a tehetségesebb fiatal hallgatók nagy csoportját vonzották köréje és részben ezekből toborozta Fayer azt az újabb nemzedéket, mely a munkában kifáradt vagy kidőlt régi munkatársakat és jogászegyleti előadókat volt hivatva pótolni.

De eltekintve a szemináriumi óráktól, érintkezése hallgatóival egyébként is sokkal közvetlenebb és fesztelenebb volt, semmint azt a budapestihez hasonló nagy egyetemeken megszokhattuk. Sohasem fáradt ki abban, hogy az egymást

* Kezdetben az (1883/4. tanév I. félében) az anyagi büntetőjogot, majd (1884/5. tanév I. fele) a bünvádi eljárást adta elő gyakorlatokkal; de az 1883/4. tanév II. féléől fogva külön praktikumot is tartott.

felváltó nemzedékeket a munkára buzdítsa, tanácscsal, útbagazításokkal, könyvekkel ellássa és fentartsa velük az állandó összeköttetést.

Szervező és agitatori tehetsége a fiatalsággal szemben szintén teljes mértékben érvényesült.

VII.

Fayer László egyéniségének nemes vonásai.

Arany János abban a töredékben, mellyel a haza bölcsét jellemezte, azt énekelte Deák Ferenczről, hogy mindenél, még a hazafinál is *nagyobb* volt benne *az ember*. Ugyanezt mondhatom elhunyt tagtársam nemes egyéniségéről. Meg vagyok győződve arról, hogy tudományos és irodalmi érdekeinél, a lelkes tanár működésénél is maradandóbb lesz emléke azoknak a fényes *egyéni* tulajdonságoknak, melyeket nem magunk számára kell itt megemlítenem, hisz mindnyájunk lelkében mindvégig élni fognak, hanem hogy példát vegyenek róla késő nemzedékek, amelyek majd egy-két évtized múlva, amikor mi kidőltünk, helyünket ebben az egyesületben is elfoglalni fogják.

Fayer László azokban az évtizedekben kezdett jövőjének megalapításán munkálni, amikor a materialista világfelfogás uralkodó volt. Ezren meg ezren futottak mellette olyanok, kiket a mindenáron való vagyonszerzésnek mohó vágya űzött, az önzés és a hiúság érzése vezetett, a kik muló babérok elérését tüzték ki czélul vagy kitüntetések után kapaszkodtak.

Mily felemelő látvány, hogy ezek mellett és lelki nemességben közülük kiemelkedve, szeretett társunkat egész életében és minden cselekvésében *eszményi felfogás*, az *emberszeretet*, a szakadatlan és nem lankadó *munkának kultusza*, a példakép gyanánt szolgálható *kötelességtudás* és *lelki ismeretesség* irányozták.

Dolgozó szobájának csendjében, az egyetem tanszékén, a szerkesztőség íróasztalánál, vagy a seminarium termében törekeny és gyenge szervezetét megczáfoló szívóssággal és ki-

tartással szakadatlanul dolgozott. Hányan maradtunk el mellette, hány társát vagy tanítványát szállta meg csüggedés vagy fogta el a kifáradás érzése, míg ő fiatalos lelkesedéssel küzdött eszméinek diadaláért vagy azokért a tételekért, melyeket tudományos igazságoknak ismert fel vagy egy-egy ügyért, melyet igaznak tartott.

Sohasem futott elismerés után, nem ünnepeltette magát és nemcsak nem kereste, de egyenesen elhárította magáról a magasztalást, pedig nem tagadhatta el, hogy az elismerés és nagyrabecsülés hangja az ő szerény lelkének is jól esett.*

Szerénységének és lelkiismeretességének a régibb időből szintén vonzó bizonyítékát hallottam Vécsey Tamás t. tanártársamtól. Midőn Fayer 1874-ben megszerezte a magántanári képesítést, előadásait nem óhajtotta azonnal megkezdeni és ezt az akkori dékán, Vécsey előtt azzal indokolta, hogy előzőleg tanulmányait még folytatni, ismereteit még mélyíteni kívánja. Vécsey, mint dékán írta be helyette a következő félévre hirdetendő kollégiumot és csak mikor már a tanrend kinyomatott és a miniszteriumtól jóváhagyatott példányát

* 1904 május végén, mikor az általa alapított büntetőjogi szeminárium már több mint 20 éven keresztül állt fenn, mint az egyetem jog- és államtudomány karának az idei dékánja, régi hallgatóinak egy kis csoportjával kerestem föl őt lakásán. Fesztelenül és családias melegséggel üdvözlöttük őt, először az ifjúság szónoka gyanánt a Joghallgatók Tudományos Egyesületének akkori elnöke, Tasnádi Nagy András úr, aztán magam, mint szemináriumának egyik legrégibb munkása. Mélyen meg volt hatva és szemeinek élénk csillogásából láttam, hogy nem üres szólam az a kijelentése, hogy e nap volt életének legboldogabb napja, de nem olvastam arról, hogy e családias ünneplés híre bejárta volna a hazai és külföldi sajtót.

1906. nyarán, midőn anyagi büntetőjogi és büntető perjogi kézikönyveinek 3-ik kiadásai megjelentek, mihelyt az új kiadásokat áttanulmányoztam a nélkül, hogy erre felkért vonla, saját elhatározásomból rövid cikkben ki akartam fejezni köszönetemet a tanulságokért, melyeket könyveiből merítettem. Cikkem kéziratát lapjának szántam és közlés végett neki adtam át. Ma is őrzöm levelét, melyben a cikket, habár abban álláspontjával több kérdésben ellenkező nézetemet fejtettem ki, avval küldötte vissza, hogy «ily magasztalásokat lapomban nem közölhetek, de cikked olvasása tegnap napomat bearanyozta.»

felmutatta előtte, akkor volt Fayer rávehető arra, hogy előadásait tényleg meg is kezdje.

Valóban, ha nemes lelke belelátna lelkünk érzéseibe és tudomást szerezne a kegyeletnek, hálának, nagyrabecsülésnek azon ritka megnyilatkozásáról, mely elhunytá után oly önkéntesen nyert *általános* kifejezést, bizonyára önmaga tiltakoznék e nagyrabecsülés azon mértéke ellen, mely pedig igaz érzéseinknek csak halvány képét tükrözi vissza.

Tanári pályáját és munkakörét Fayer rendkívül kedvelte, amannál többet, ennél egyebet nem keresett és nem várt. Ezért okozott neki igazi fájdalmat, mikor érezte, hogy előadásait csak nagy erőfeszítéssel tudja megtartani.

Legjobban bámultam kötelességtudásának és lelkiismeretességének azt a mértékét, melylyel munkásságát még növekedő testi szenvedései mellett is folytatni bírta. Súlyos betegsége következtében évek óta nem birt lépcsőt járni, de a földszinti termekben előadásait pontosan megtartotta.

1906 okt. havában, mikor már csak *nappjai* voltak hátra, többször biztattam, hogy kérjen szabadságidőt, készséggel megtartom helyette előadásait, pihenje ki magát akár egy fél évre. Megköszönte, de tovább folytatta munkásságát.

Nemes gondolkozását tanúsítja az is, hogy nem őrzött meg lelkében semmi keserőséget sem a multnak tudományos küzdelmei emlékéből, sem a személyes ellentétekből, melyek pedig a tudósokat oly gyakran, mindörökre elválasztják.

Sok ezer tanítványa most is hálával emlékezik arra, hogy Fayer László minő *igazságos* tanár volt, mily rendkívüli jóakarattal viseltetett hallgatói iránt és mennyire kedvelte, méltányolta, megbecsülte a tehetségesebbeket, a szorgalmasabbakat.

A magyar jogirodalomnak megszámlálhatatlan sok munkást szerzett az által, hogy munkára buzdította, egyenesen fel is hívta, ha kényelmesek voltak, reászorította azokat a kezdőket, a kiktől azért, mert az átlagnál jobbat vagy legalább buzgóbb törekvést mutattak fel, a jövőben hasznos munkát várt. Ezeket valósággal nyilván tartotta. Minden félévben örömmel szokta előttem felsorolni azok neveit, a kik büntetőjogi szemináriumának munkásai közül újabban kiváltak.

Jól esik lelkemnek, ha ezen a helyen is a legmelegebb hálával említhetem fel azt, hogy 23 esztendőn keresztül mennyi támogatásban részesített engem is.

Nem kicsinyelte, sem el nem tagadta, sem elnyomni nem kívánta mások munkásságát. Nemes lelke nemcsak ment volt minden irigységtől, hanem lelkes örömmel vett részt az újonnan jelentkező tehetségek irodalmi sikereiben. Ezt nemcsak volt tanítványaival szemben, hanem a magyar jogirodalom minden munkására nézve egyformán tapasztaltam nála. Különösen készséggel és örömmel állapította meg az újabb magyar büntetőjogi irodalom legbuzgóbb munkásainak állandó és becses tevékenységét.

Csak azoknak munkásságát nem tudta értékük szerint méltányolni, a kik azokra a jelentősebb kérdésekre nézve, melyekre ő a legnagyobb súlyt helyezte, vele homlokegyenest ellenkező álláspontot foglaltak el.

T. ünnepi ülés! Szerencsésnek vallhatom magamat, hogy Fayer Lászlónak hosszú éveken keresztül az egyetemen szorosabb értelemben vett kartársa lehettem és pedig 1888-tól fogva, mint magántanár, 1900 január havától kezdve, mint rendes professzor. Mint ilyennek is lelki kötelességem, hogy egy babérlombot tegyek Fayer László sírjára.

Mikor a német folyóiratokból évről-évre olvastam azokat az ádáz, személyes sértegetésekkel és dühös kifakadásokkal befeketített harczokat, melyek a német egyetemek büntetőjogi tanárai közt dúlnak, mindig áldottam a Gondviselést, mely ugyanazon tudományágakban Fayer Lászlót rendelte docens- és tanártársamul.

Daczára annak, hogy tudományos meggyőződésünk, kutatási módszerünk, előadásaink iránya és nézeteink nagyon sok kérdésben homlokegyenest ellentétesek voltak, sem mint docensek, sem mint tanártársak közt nem merült fel közöttünk személyes jellegű félreértés vagy összekocczás és ez egyedül az ő baráti, szívélyes és elnéző lelkének érdeme. Mint tanártársak, úgyszólván naponkénti személyes érintkezésben voltunk. Minden lényegesebb kérdést megbeszélünk. Sőt fontos dolognál, pl. magántanári képesítéseknél, a csaknem évenként visszatérő büntetőjogi pályamunkáknál

felmerült eltérő felfogásunkat előleges érintkezéssel iparkodtunk kiegyenlíteni és a legtöbb kérdésben teljes egyetértésre jutottunk. Azon egy-két esetben pedig, mikor a nézeteltérés közöttünk fenmaradt, mindegyikünk tisztelte a másiknak tudományos meggyőződését a nélkül, hogy keserőség maradt volna lelkünkben.

VIII.

Fayer László jogászegyleti tevékenysége.

Szólanom kellene végre még arról, mi mindent tett *Fayer László* a Magyar Jogászegyletért. De minek mondtam el ezt *épen itt*. Hisz' él *mindnyájunk* lelkében az a tudat, hogy két nagynevű és nagyérdemű elnökünk, *Csemegi Károly* és *Vavrik Béla* mellett egyeletünk Fayer Lászlónak köszönhet legtöbbet!

Mindazt az érdeklődést, mely manapság üléseinket körülveszi, mindazt a fellendülést, mely az első évek nehéz küzdelmeit felváltotta, mindazt a fejlődést, melynek örvendünk, azt a haladást, melyet tapasztalunk, nem érhattük volna el Fayer Lászlónak buzgalma, kitartása, fáradhatatlansága, pótolhatatlan lelkesedése nélkül.

Úgy érzem: helyesen történt, hogy emlékezetét legelőször ezen egyelet ülésén ünnepeltük.

Mert gyorsan elröppenő néhány évtized múlva utánunk új nemzedékek fognak jönni és ezeket ismét későbbi nemzedékek váltják majd fel. De míg nemzedékek jönnek, nemzedékek mennek, *mindenkoron változatlanul fenmaradnak* azok az érdemek, a melyeket Fayer László a Magyar Jogászegylet fennállásának első évtizedeiben az alapvetés, az úttörés és vezetés nehéz munkája körül szerzett. Többen, talán sokan együttesen pótolhatni fogják az ő tevékenységét; egy ember többé nem fogja végezhetni azt.

Emlékezete soha nem múltó lesz közöttünk!

Nemcsak érzem, tudom is, hogy bármennyire különbözünk világnézetben, tudományos meggyőződésre nézve és sok-sok más egyéb dologban; bármily heves harczokat vívtunk egymással, — sebeket kapva és sebeket osztva — a

közéletnek és a jogirodalomnak küzdő terein, egy dologban mégis *egyek* vagyunk.

Nemcsak mint magánember, nemcsak saját nevemben szólok, valami kollektív tudat szilárdítja meg azt a meggyőződésemet, hogy Önöknek, t. uraim! *mindnyájuknak* érzéseit tolmácsolom, mikor azt ígérem, hogy őszintén gyászolt, pótolhatatlan alelnökünk nemes egyéniségének emléke iránt mindvégig a legtisztább hálával és kegyelettel fogunk viseltetni.

S ha teljesülni fog az a várakozásunk, — amire pedig biztos reményünk lehet, — hogy rövid időn belül sikerül majd törvénybe iktatni azokat az eszméket, a melyekért Fayer évtizedeken át legnemesebb küzdelmeit vívta, akkor a gyásznak érzetét, mely az ő elvesztése miatt lelkünket most eltölti, a mindeneket megemésztő idő hatalma mellett, enyhíteni fogja majd az a tudat is, hogy ő is azt kapta osztályrészü, a mit nagy állambölcseink és a 40-es évek örökké emlékezetes büntetőjogi reform-küzdelmeinek egyik jelentékeny harczosa* önmagának oly nemes lélekkel kívánt: *«eszméinek győzedelme» lesz majd emlékjele!*

* Bárá Eötvös József *«Végrendelet»* című költeményében.

1870

1871

1872

1873

1874

1875

1876

1877

1878

1879

1880

1881

1882

1883

1884

1885

1886

1887

1888

1889

1890

1891

1892

1893

1894

1895

1896

1897

1898

1899

1900

1901

1902

1903

1904

1905

1906

1907

1908

1909

1910

Jogászegyleti Értekezések.

30. kötet.

237. **Törvényes kötelmek a Tervezetben.** Irta *Dr. Almási Antal.*
Dr. Szladits Károly és *Dr. Virágh Gyula* felszólalásaival.
238. **A nyomozás és a vizsgálat a gyakorlatban.** Irta *Dr. Kármán Elemér.* Ifj. *Dr. Dombóváry Géza* és *Zsitvay Leo* felszólalásaival.
239. **A német biztosítási törvénytervezet tekintettel hazai joggyakorlatunkra.** Irta *Dr. Rózsa Vilmos,* *Dr. Beck Hugo,* *Dr. Rósa Ferencz,* *Dr. Rosenberg Gyula* és *Dr. Róth Pál* felszólalásaival.
240. **Felülvizsgálat a polg. perrend törvényjavaslatában a képviselőház igazságügyi bizottságának módosításai szerint.** Irta *Dr. Magyary Géza.*
241. **A büntetés kimérésének reformjáról.** Irta *Dr. Baumgarten Izidor.*
242. **A gyermekvédelem alapkérdései.** Irta *Dr. Engel Zsigmond.*
243. **I. Közgyűlési megnyitó beszéd a Magyar Jogászegylet huszonöt- éves fennállásának évfordulója alkalmából.** Tartotta *Dr. Vavrík Béla.* — **II. A Magyar Jogászegylet huszonöt éves működése.** Összeállította *Dr. Illés József.* — **III. A Magyar Jogászegylet kiadványainak jegyzéke, tárgy- és névmutatója (1879—1904.).**

31. kötet.

244. **A szövetkezetekről szóló törvénytervezet.** Irta *Dr. Navratil Ákos.*
245. **A tulajdonátruházás kellékei és a tervezet.** Irta *Dr. Dévai Ignác.*
246. **A rangsor, mint jog.** Irta *Dr. Agoston Péter.*
247. **A szövetkezetekről szóló törvénytervezet.** Irta *Dr. Gold Simon,* *Dr. Horváth János,* *Dr. Pap Dezső,* *Dr. Sugár Ignác,* *Dr. Dömötör László,* *Dr. Éber Antal,* *Dr. Lévy Béla,* *Dr. Oláh Dezső,* *Dr. Vermes Károly* felszólalásával és *Dr. Navratil Ákos* előadó zárószavával.
248. **A büntetőtörvénykönyv novellája.** Irta *Zsitvay Leó.* *Dr. Edvi Illés Károly,* *Dr. Vámbéry Rustem,* *Dr. Doleschall Alfréd* és *Dr. Bernolák Nándor* felszólalásaival.
249. **A szabadalmi törvény reformja.** Irta *Dr. Fazekas Oszkár.*

32. kötet.

250. **A büntetés kimérésének reformja.** *Dr. Edvi Illés Károly,* *Dr. Vámbéry Rustem.* *Dr. Szakoleczai Árpád,* *Dr. Berger Miksa* felszólalásaival és *Dr. Baumgarten Izidor* előadó zárószavával.
251. **Ünnepi beszéd, a büntető törvénykönyv huszonöt éves fennállása alkalmából tartotta** *Dr. Baumgarten Izidor.*
252. **Milyen intézkedések szükségesek a csökkent beszámítású és iszákos egyénekkal szemben?** Irta *Dr. Salgó Jakab,* *Dr. Weisz Ödön,* *Dr. Csillag Gyula* és *Zsitvay Leó* felszólalásával.
253. **A dactyloscopia rendszere.** Irta *Dr. Gábor Béla.* *Dr. Vámbéry Rustem,* *Zsitvay Leo* és *Rudnay Béla* felszólalásával.
254. **A negatív interesse a magánjogi tervezetben.** Irta *Dr. Almási Antal.*
255. **A falusi jogközösségek.** Irta *Dr. Nyulászi János.*
256. **A földbirtok mozgósítása.** Irta *Dr. Imling Konrád.* *Dr. Dévai Ignác,* *Dr. Fellner Frigyes,* *Dr. Dömötör László,* *Dr. Hege- dűs Loránt* és *Szentkirályi Kálmán* felszólalásaival.
257. **A kir. ügyészség és az előzetes eljárás.** Irta *Dr. Kármán Elemér.*

33. kötet.

258. **Kérdőpontok a magyar büntető törvénykönyv reformjának előkészítéséhez.**
259. **A Nyáry-féle 1842. évi «Büntetőtörvényszolgáltatási eljárás».** Irta *iffj. Dombóváry Géza.*
260. **Az előkészítő eljárás az új olasz bűnvádi perrendtartásban.** Irta *Dr. Thót László.*
261. **A szerzői jogról szóló törvény reformja.** *Dr. Márton Miksa, Dr. Kenedi Géza, Dr. Szalai Emil, Dr. Marton Sándor és Dr. Fényes Samu* felszólalásaival.
262. **Bíró és törvény.** Előadta *Dr. Balog Arnold.* *Dr. Márkus Dezső és Dr. Schächter Miksa* felszólalásával.
263. **A bűnügyi embertanról.** Előadta *Dr. Török Aurél.*
264. **A magyar jogászegylet büntetőjogi bizottságának tanácskozásai a büntető-novella tervezete tárgyában.** *Zsitvay Leó* elnöki megnyitója. *Dr. Balás Elemér* előadói beszéde. *Dr. Baumgarten Izidor, Dr. Oberschall Pál, Dr. Székely Ferenc, Dr. Reichard Zsigmond, Dr. Pollák Illés, Dr. Doleschall Alfréd* felszólalásai a tárgyalás rendjéhez.
265. **A tervezet 1079. §-áról, a rokonító magánjog szempontjából.** Irta *Dr. Wittmann Ernő.*

34. kötet.

266. **Visszapillantás kereskedelmi és váltótörvényünk harmincz esztendejére.** Irta *Dr. Nagy Ferencz.*
267. **A vérvizsgálatról a büntetőjog szempontjából.** Irta *Dr. Vámosy Zoltán.*
268. **A jogalkotó judikatura és a felek.** Irta *Dr. Hevesi Illés.* *Dr. Wittmann Ernő és Dr. Balog Arnold* felszólalásával.
269. **A Magyar Jogászegylet büntetőjogi bizottságának tanácskozásai a büntető-novella tervezete tárgyában.** *Dr. Magyar István, Dr. Baumgarten Izidor, Dr. Oberschall Pál, Dr. Doleschall Alfréd, Dr. Imling Konrád* felszólalásai, és *Dr. Wlassics Gyula* írásbeli véleménye.
270. **Homestead (a családi otthon).** Irta *Dr. Dévai Ignác.*
271. **A sztrájk jogalapja.** Irta *Dr. Ágoston Péter.*
272. **Törvényhez kötöttség és bírói szabadság.** Irta *Dr. Zitelmann Ernő.*

A füzetek kaphatók *Pfeifer* könyvkereskedésében (IV., Kossuth Lajos-utca).
A Magyar Jogászegylet tagjai a megjelenő füzeteket díjtalanul kapják.

Az egyesület hivatalos helyisége: V. Szemere-utca 10. sz., az ügyvédi kamara helyiségében. Az egyesületet érdeklő minden küldemény erre a címre intézendő

Az egyesület t. tagjai sziveskedjenek czimük és lakásuk megváltoztatását a Magyar Jogászegylet titkári hivatalával (V., Szemere-utca 10. sz.) közölni.